

АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФОНД: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ ЗБІЛЬШЕННЯ ЙОГО КОШТІВ

Стахурська С.В., НУХТ

Анотація. Досліджені проблеми формування амортизаційних відрахувань: уповільнення їх накопичення, недостатність коштів для забезпечення процесів відтворення. Запропоновані та обґрунтовані шляхи збільшення коштів амортизаційного фонду: нарощення коштів амортизаційного фонду через механізми його доцільового використання як фінансового ресурсу, використання механізму розширеного формування нематеріальних активів та їх амортизації.

Annotation. The problems of formation amortization deduction were investigated: the amortization deduction's accumulation's decelerations, insufficiency of means for reproduction. The ways for increasing the means of amortization fund are next: the increasing of amortization fund by the mechanisms of it's before aim using as financial resource, using of broadened formation of intangible assets and it's amortization mechanism.

Ключові слова: амортизація, амортизаційний фонд, відтворення, основні засоби, самофінансування, нематеріальні активи.

The key words: depreciation, amortization fund, reproduction, fixed assets, self – financing, intangible assets.

Вступ. Серед внутрішніх джерел, що забезпечують інноваційний конкурентний розвиток підприємств, в тому числі процеси відтворення, як основні традиційно виділяються амортизаційні відрахування та чистий прибуток. Це положення є практично класичним, а отже майже незаперечним. Ринкові умови господарювання, сучасні фінансові технології, законодавча база входять в деяке протиріччя з усталеними підходами та одночасно відкривають нові можливості щодо формування та використання власних ресурсів підприємств. Актуальність проблематики підходів щодо формування та використання амортизаційного фонду підтверджується публікаціями вітчизняних вчених економістів: І. Блан-

ка, С. Мочерного, М. Огійчука, Д. Крисанова, О. Устенка, Т. Майорової, О. Крайник та ін., а також російських науковців: Б. Райзберга, Ю. Любимцева, С. Губанова, В. Остапенка, В. Мєшкова та ін..

Постановка проблеми. За нинішніх умов не забезпечуються амортизаційні відрахування в розмірі необхідному навіть для простого відтворення основних фондів. Підприємства мають потребу не лише у пасивному відтворенні основних фондів, а повинні забезпечити свій конкурентний розвиток шляхом інноваційного техніко-технологічного оновлення виробництва. Вище викладене зумовило мету даного дослідження: виділити основні проблеми, що виникають при формуванні амортизаційного фонду у підприємств та визначити реально можливі на сьогодні напрямки збільшення коштів амортизаційного фонду.

Результати дослідження. Підтвердженням фактичної пріоритетності самофінансування інвестиційних процесів є переважання власних коштів підприємств та організацій в структурі джерел фінансування інвестицій в основний капітал, так в 2003 р. їх частка становила 61,4%¹, а обсяги постійно збільшуються: за період 2001 – 2003 рр. середньорічний приріст склав 24,9%². При цьому динаміка структури вартості продукції в народному господарстві України свідчить про тенденцію поступового зниження частки амортизаційних відрахувань, а саме: вони склали за період 2001 – 2003 рр. – 6,8%, 6,7%, 6,1%³.

Аналіз існуючої практики здійснення амортизаційних відрахувань та їх використання дозволяє отримати ряд висновків:

- існуючі на практиці механізми амортизаційних відрахувань уповільнюють бажані темпи накопичення амортизаційних коштів. Необхідність чіткого дотримання податкової (фіскальної) концепції в податковому обліку нанівець зводить доцільність застосування підприємством інших методів нарахування амортизації. Встановлення законодавчо поквартальної норми амортизації від залишкової вартості основних фондів призводить до того, що не враховується зв'язок між зносом (що визначається хоча б но-

¹ Статистичний щорічник України за 2003 р., с.216

² Розраховано за даними Статистичного щорічника України за 2003 р., с.216

³ Розраховано за даними Статистичного щорічника України за 2003 р., с.92

рмативним строком експлуатації) та амортизацією. Результатом такого механізму є максимальне врахування інтересів бюджету, а для підприємств "метод зниження залишку" зводиться до збільшення строків списання амортизації понад період можливого використання основних фондів, тобто унеможлиблюється забезпечення процесу відтворення їх вартості;

- існуюча система обліку амортизаційних відрахувань не передбачає їх накопичення в амортизаційному фонді, тобто амортизаційні відрахування надходять до загального господарського обороту, який забезпечує вирішення широкого кола завдань на підприємстві; тим самим нівелюється цільова роль амортизаційних відрахувань;
- закладений свого часу затратний механізм призвів до розриву між простом вартості новостворюваних основних засобів та збільшенням їх продуктивності не на користь останнього. Отже навіть за умови більш-менш прийнятної строку амортизації обладнання отриманих сум не буде достатньо аби забезпечити просте відтворення основних засобів за їх продуктивністю.

Виходячи з вищесказаного підприємства в нинішніх умовах змушені відшукувати такі механізми, які б дозволили їм підтримати цільове призначення амортизації та сформувати її кошти в обсязі необхідному не лише для простого, а й для розширеного відтворення. В зв'язку з цим пропонуються наступні напрямки збільшення суми амортизаційних коштів підприємств:

1. Застосовувати в практиці підприємств метод накопичення амортизаційного фонду. Його сутність полягає у використанні амортизаційних відрахувань як тимчасово вільного фінансового ресурсу. Тут можливі такі варіанти:
 - амортизаційні відрахування, що надійшли в результаті реалізаційних операцій, використовують у власному господарському обороті, нараховуючи в амортизаційний фонд додатково частину прибутку, яка створюється завдяки використанню амортизаційних відраху-

вань. Ця частина прибутку може визначатись згідно фактичного розміру рентабельності активів (оскільки амортизаційні відрахування, що використовуються як грошові кошти, практично поповнюють активи підприємства);

- амортизаційні відрахування підприємство розміщує на депозит в банку під складні проценти до кінця строку дії обладнання з метою на момент його заміни сформувати достатню для відтворення суму коштів.

Наявність двох варіантів вимагає обґрунтованого прийняття рішення щодо певного варіанту, яке має базуватись на порівнянні чистих грошових потоків за однаковий період накопичення амортизаційного фонду.

2. Використовувати механізм розширеного формування нематеріальних активів (НМА) та їх амортизації з метою збільшення коштів сукупного амортизаційного фонду. Проаналізуємо механізм та особливості цього підходу.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» до останніх належать: права користування природними ресурсами, майном, права на знаки для товарів та послуг, на об'єкти промислової власності, авторські та суміжні з ними права, гудвіл, інші нематеріальні активи. Варто зазначити, що найбільш популярним і практично обов'язковим на сьогодні є створення знаків для товарів та послуг, а також брендинг товарів, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності продукції та підприємства.

Щоб внести НМА в баланс підприємства з метою подальшої амортизації його необхідно оцінити. Визначення вартості такого активу може відбуватися затратним або експертним методом. Очевидно, затратний метод буде застосовуватись лише на момент створення та реєстрації знаків для товарів і послуг. Сутність затратного методу полягає в тому, що вартість НМА буде рівною вартості розроблення та реєстрації знаку. Тобто, це будуть фактичні витрати підприємства. Звісно, що в цьому випадку вартість такого НМА буде досить низькою.

Але, якщо статус знаку для товарів і послуг набувають добре відомі споживачу фірменні найменування або популярні торгові марки, то в цьому випадку вартість розрахована затратним методом не буде достовірною, адже справжня ціна знаку значно вища від витрат на його створення, вона включає в себе відомість, популярність, довіру до марки споживачів. В цьому випадку необхідна експертна оцінка вартості такого активу. Зауважимо, що наявність у підприємства відомих знаків для товарів і послуг, в тому числі наявність брендів, сприяє створенню та підвищенню іміджу підприємства. При цьому зростає сама вартість підприємства, що може відобразитись через такий нематеріальний актив як гудвіл (доречи, останній також підлягає тільки експертній оцінці, оскільки затратний метод тут взагалі недоцільний, тому що витрати на підвищення ділової репутації підприємства згідно стандарту бухгалтерського обліку 8 не визнаються активом, а підлягають відображенню в складі витрат).

З'ясуємо які вигоди дає підприємству реєстрація та внесення в баланс нематеріального активу. В першу чергу це дозволяє дещо збільшити чисті грошові потоки (ЧГП). Розглянемо два варіанти структури чистого доходу від реалізації продукції: до внесення в баланс НМА і після внесення в баланс НМА (рис.1). Збільшення ЧГП відбувається за рахунок наступного:

- з'являються додаткові амортизаційні відрахування (ΔA);
- відбувається зменшення суми відрахувань податку на прибуток.

Необхідно зауважити, що збільшення загальної суми амортизаційних відрахувань має ще один позитивний наслідок: в структурі витрат зростає обсяг та частка постійних витрат (непрямих) – див. рис. 1. А це, в свою чергу, підвищує можливість здійснення управління витратами на основі ефекту виробничого (операційного) важеля. Тобто удосконалюється структура витрат в напрямку сприяння управління ними.

З усього вищесказаного випливає, що підприємству варто працювати над створенням НМА високої вартості. Досягнення такої цілі має відбуватися за певним алгоритмом (див. рис. 2). Необхідно зауважити, що два останні кроки є циклічними, оскільки постійно потрібно працювати над підвищенням іміджу

підприємства і час від часу необхідно здійснювати дооцінку вартості НМА. Як часто це варто здійснювати – повинен вирішувати сам підприємець, але очевидно це варто робити не пізніше повної амортизації попередньо зареєстрованого НМА – щоб вчасно забезпечити собі наступні грошові надходження.

I. ЧИСТИЙ ДОХІД ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДО ВНЕСЕННЯ В БАЛАНС НМА					
ВИТРАТИ				ПРИБУТОК (П)	
ПРЯМІ		НЕПРЯМІ			
		АМОРТИЗАЦІЯ	75% П	25% П	
ПРЯМІ		АМОРТИЗАЦІЯ	Δ А	75% П*	25% П*
		НЕПРЯМІ		ПРИБУТОК (П*)	
ВИТРАТИ					
II. ЧИСТИЙ ДОХІД ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПІСЛЯ ВНЕСЕННЯ В БАЛАНС НМА					

Рис. 1. Структура чистого доходу від реалізації продукції у випадку відсутності та наявності НМА

Амортизація НМА, згідно останньої редакції Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”, здійснюється лінійним методом, за яким кожний окремих вид НМА амортизується рівними частками, виходячи з його первісної вартості з урахуванням індексації (у відповідності до індексу інфляції). Строк амортизації визначається підприємцем самостійно, але не більше 10 років. Очевидно, підприємець зацікавлений амортизувати НМА швидше, вклада-

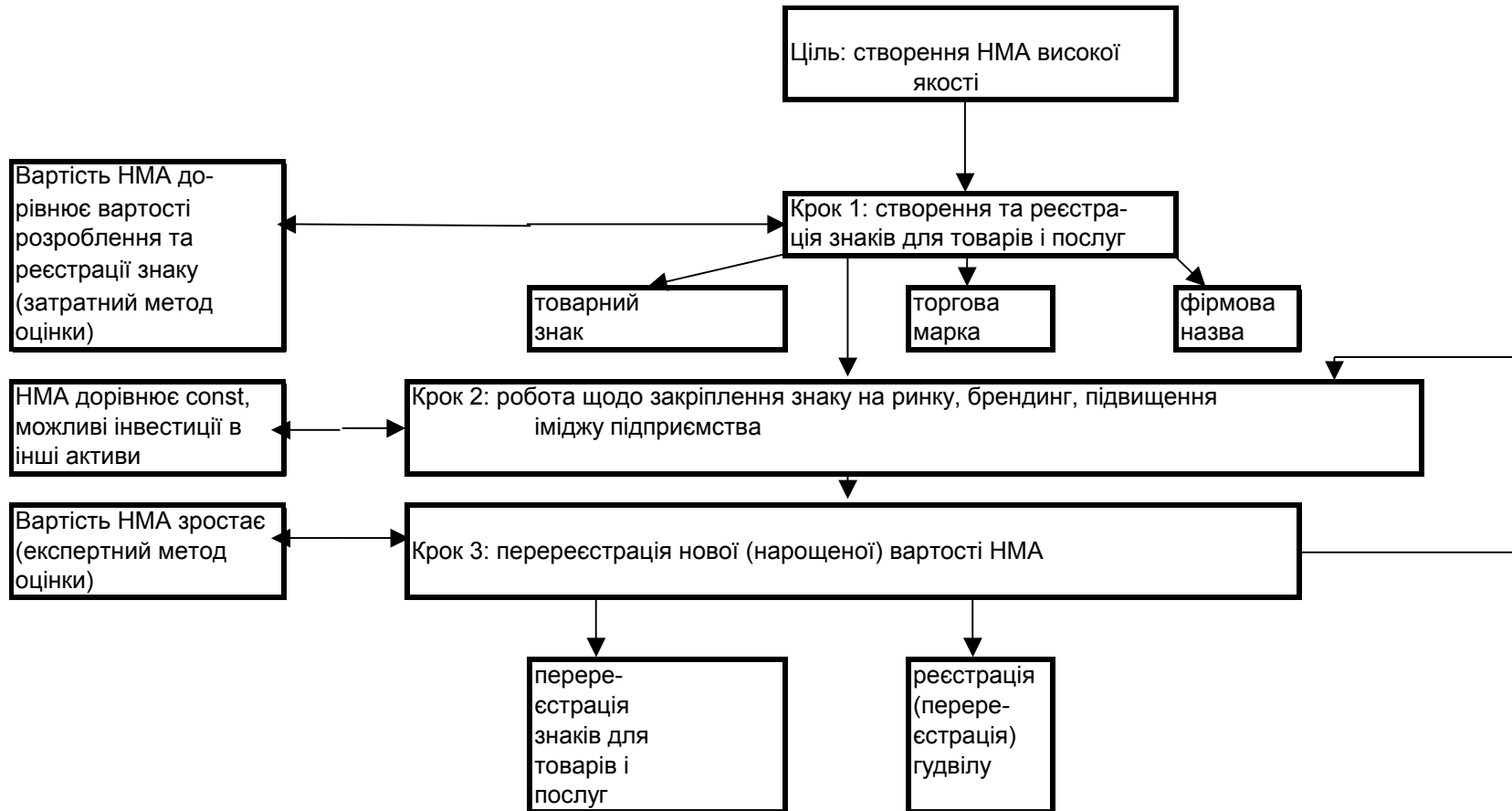

Рис. 2. Алгоритм створення НМА "високої якості"

ючи отримані кошти, наприклад, в інновації, і за рахунок цього підвищувати імідж торгової марки та підприємства, а потім здійснювати дооцінку активів і т.д.

Згідно рис. 2 проаналізуємо яким чином формуються на кожному кроці ЧГП, і які вимоги (умови) до формування величини вартості НМА.

1) до внесення НМА в актив балансу підприємства:

$$\text{ЧГП} = \mathbf{A} + \mathbf{0,75 \Pi};$$

2) після внесення НМА в баланс за рахунок реєстрації знаку:

$\text{ЧГП} = \mathbf{A} + \Delta A_{\text{НМА}} + 0,75 (\Pi - \Delta A_{\text{НМА}} - \text{Вартість створення та реєстрації знаків})$ або

$\text{ЧГП} = \mathbf{A} + \mathbf{0,75 \Pi} + 0,25 \Delta A_{\text{НМА}} - 0,75 * \text{Вартість створення та реєстрації знаків}.$

Отже, у випадку затратного методу оцінки при будь-якому способі нарахування амортизації на НМА не буде одержано позитивного приросту ЧГП, оскільки вартість НМА = вартості створення та реєстрації знаків. Доцільне здійснення амортизації в мінімальний термін;

3) після перереєстрації нарощеної вартості НМА:

$\text{ЧГП} = \mathbf{A} + \mathbf{0,75 \Pi} + 0,25 \Delta A_{\text{НМА}'} - 0,75 * \text{Вартість експертної оцінки та перереєстрації НМА}$

Щоб збільшити ЧГП необхідно максимізувати $(0,25 \Delta A_{\text{НМА}'} - 0,75 * \text{Вартість експертної оцінки та перереєстрації НМА})$, при цьому $0,25 \Delta A_{\text{НМА}'}$ має максимізуватись, а $0,75 * \text{Вартість експертної оцінки та перереєстрації (ВЕОП) НМА}$ – мінімізуватись, або

$$\frac{0,25 \text{НМА}' : t}{0,75 \text{ВЕОП}} > 1 \Rightarrow \max$$

Якщо брати до уваги врахування цінності грошей в часі та можливість ризиків, у тому числі інфляцію, то варто $t = \Rightarrow \min$, нехай $t = 1$ рік (4 квартали). Тоді

треба забезпечити щоб вартість НМА' більше ніж в 3 рази перевищувала вартість експертної оцінки і перереєстрації (за нинішніх умов оподаткування).

Отже, однозначно підприємству варто працювати над створенням та внесенням до балансу НМА. Таку роботу варто розпочати з товарних знаків, а далі перейти на гудвіл, оскільки експертна оцінка дає явні вигоди для створення фінансових ресурсів. Вартість НМА за експертною оцінкою повинна щонайменше втричі перевищувати сплачену вартість послуг з оцінки та реєстрації НМА. Переваги товарних знаків та гудвілу, порівняно з іншими НМА в тому, що можна постійно здійснювати їх дооцінку. Тут є і перевага в механізмі здійснення амортизаційних відрахувань порівняно з іншими необоротними активами (обладнанням), а саме в лінійному методі та у відсутності обмежень за мінімальним періодом амортизації. Усе це дозволить швидше збільшити амортизаційний фонд.

Висновки і шляхи вирішення проблеми. Проблеми формування амортизаційного фонду підприємств, серед яких уповільнення накопичення амортизаційних відрахувань, недостатність коштів для забезпечення процесів відтворення, можуть бути вирішені шляхом нарощування амортизаційного фонду через механізми його доцільового використання як фінансового ресурсу, а також шляхом використання запропонованого механізму розширеного формування НМА та їх амортизації. Запропоновані напрямки вирішення проблеми дозволять підприємствам збільшувати обсягу амортизаційного фонду та забезпечити розширене відтворення необоротних активів підприємства на інноваційній основі.

Список використаних літературних джерел.

1. Статистичний щорічник України за 2003 р. – К.: Видавництво "Консультант", 2004. – 632 с.
2. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22 травня 1997 року №283/97 – ВР (із змінами і доповненнями).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи".